

DE SCHERMBLOEMZANDBIJ *ANDRENA NITIDIUSCULA* TERUG IN
NEDERLAND (HYMENOPTERA: APIDAE)

Ivo Raemakers

De Nederlandse bijen staan sterk onder druk. Meer dan de helft van de soorten staat op de rode lijst. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat bijen relatief kritisch zijn in hun biotoopkeuze. Het zijn warmteminnende dieren, vaak met een beperkt spectrum aan voedselplanten en specifieke eisen met betrekking tot de nestelplaatsen. Daarnaast zijn ze extra kwetsbaar omdat ze een uitgebreide broedzorg hebben waardoor hun reproductiecapaciteit beperkt is. Gelukkig zijn er ook positieve ontwikkelingen. In dit artikel worden nieuwe vondsten van de uit Nederland verdwenen geachte schermbloemzandbij beschreven. Waarschijnlijk profiteert deze soort van de recente warme zomers.

INLEIDING

Andrena nitidiuscula Schenck, 1853 (fig. 1) is in het verleden slechts mondjesmaat waargenomen in Nederland. In totaal bevat de EIS-database 14 records die betrekking hebben op net zoveel collectie-exemplaren en één literatuurvermelding (fig. 2). De meest recente dieren zijn in 1950 verzameld bij Echt (Peeters et al. 1999). In de onlangs verschenen rode lijst (Peeters & Reemer 2003) staat de soort dan ook te boek als

‘verdwenen uit Nederland’. Met een reeks waarnemingen in 2005 is deze kwalificatie achterhaald.

WAARNEMINGEN

Op 26 juni 2005 werd *A. nitidiuscula* voor het eerst gesignaleerd in de tuin van de auteur in Gronsvelt (Zuid-Limburg). Hier is de soort vervolgens regelmatig waargenomen tot 11 augustus. De eerste dagen ging het steeds

Figuur 1. Vrouwtje *Andrena nitidiuscula*. Foto Tim Faasen.
Figure 1. Female of *Andrena nitidiuscula*. Photo Tim Faasen.

Datum	aantal	voedselplant	plaats	Amersfoort-coördinaten
26.VI	2 VT	<i>Levisticum officinale</i>	Gronsveld, tuin	179 313
29.VI	1 VT	<i>Levisticum officinale</i>	Gronsveld, tuin	179 313
3.VII	5 VT, 1 mn	<i>Levisticum officinale</i> , <i>Daucus carota</i> , <i>Pimpinella major</i>	Gronsveld, tuin	179 313
3.VII	1 VT	<i>Daucus carota</i>	Gronsveld, plantsoen	178 312
3.VII	1 VT	<i>Pimpinella major</i>	Gronsveld, berm	178 312
3.VII	1 VT	<i>Daucus carota</i>	Gronsveld, waterbuffer	178 313
3.VII	3 VT	<i>Daucus carota</i>	Ryckholt, berm bij kasteel	178 312
4.VII	2 VT	<i>Daucus carota</i> , <i>Levisticum officinale</i> , <i>Berteroa incana</i>	Gronsveld, tuin	179 313
17.VII	1 VT	<i>Daucus carota</i>	St. Pietersberg	176 315
17.VII	1 VT	<i>Daucus carota</i>	St. Pietersberg, Zonneberg	176 315
19.VII	1 VT	<i>Daucus carota</i>	St. Pietersberg, groeve Duchateau	175 315
3.VIII	2 VT	<i>Daucus carota</i>	Gronsveld, tuin	179 313
11.VIII	1 VT	<i>Daucus carota</i>	Gronsveld, tuin	179 313
13.VIII	1 VT	<i>Heracleum sphondylium</i>	Gronsveld, berm	178 313

Tabel 1. Overzicht van vangsten en genoteerde waarnemingen van *Andrena nitidiuscula* in 2005.
Table 1. Records of *Andrena nitidiuscula* in 2005 in the Netherlands.

om één of enkele exemplaren. Op 3 juli waren echter minimaal vijf vrouwtjes actief. Dat was aanleiding om diezelfde dag op zoek te gaan naar een bronpopulatie. De zoekactie resulteerde in een aantal vindplaatsen in en rond Gronsveld, maar nergens vloog de soort in hoge dichtheden (tabel 1). Nabijgelegen, ogenschijnlijk geschikte warme hellingen met veel voedselplanten zoals peen *Daucus carota* bleken niet of nauwelijks bevolkt. In totaal is slechts één mannetje waargenomen. Het werd na terugkomst van de zoektocht op 3 juli in de tuin gezien. Op 17 en 19 juli is *A. nitidiuscula* ook nog in lage dichtheden aangetroffen op de St. Pietersberg. Op 13 augustus werd het laatste dier gezien in een berm in Gronsveld. Op geen van de vliegplaatsen zijn nesten gevonden.

BLOEMBEZOEK

Volgens Westrich (1990) bezoekt *A. nitidiuscula* uitsluitend schermbloemen (Apiaceae) om stuifmeel te verzamelen voor het nageslacht. De schaarse oude Nederlandse waarnemingen van bloembezoek lijken hiermee in tegenspraak. Alleen de gebroeders J. en H. Teunissen hebben bloembezoek genoteerd. Zij vingen in 1936 twee vrouwtjes op gewoon duizendblad *Achillea millefolium* en één vrouwtje op streepzaad *Crepis* sp., beide behorend tot de familie van de Asteraceae (composieten). De bloembezoekwaarnemingen in 2005 zijn wel in lijn met Westrich. Niet alleen stuifmeel maar ook nectar wordt verzameld op schermbloemen. Slechts éénmaal is een vrouwtje waargenomen op de kruisbloem grijskruid *Berteroa incana*. Dit dier verzamelde echter geen stuifmeel. Overigens is

□ < 1960
● 2005

Figuur 2. Vindplaatsen van *Andrena nitidiuscula* in Nederland (5x5km-hokken).
Figure 2. Records of *Andrena nitidiuscula* in the Netherlands (5km-squares).

A. nitidiuscula ook binnen de schermbloemen kieskeurig. Peen en de uitheemse maggiplant *Levisticum officinale* zijn favoriet. Ook grote bevernel *Pimpinella major* en pastinaak *Pastinaca sativa* worden regelmatig bezocht. Waarnemingen op de veel voorkomende gewone berenklaauw *Heracleum sphondylium* zijn zeer schaars en in de tuin worden de door veel bijen gewaardeerde kruisdistels *Eryngium* sp. slechts bij hoge uitzondering bezocht. Op vrij veel voorkomende soorten als zevenblad *Aegopodium podagraria*, heggendoornzaad *Torilis japonica*, hondspeterselie *Aethusa cynapium* en kleine bevernel *Pimpinella saxifraga* is de soort in het geheel niet waargenomen. Door analyses aan door bijen verzameld stuifmeel (Westrich 1990) zijn sommige van de niet bezochte soorten toch met zekerheid als voedselplant bekend. Waarschijnlijk worden ze onder meer marginale omstandigheden wel gebruikt. Uitgaande van een goede determinatie, zowel de betreffende planten als de bij zijn goed

herkenbaar, zou het interessant zijn om na te gaan of de door de gebroeders Teunissen gevangen dieren daadwerkelijk stuifmeel op composieten hebben verzameld. Zelfs zonder stuifmeel lijkt de vangst van twee vrouwtjes op composieten op één dag al zeer uitzonderlijk. Overigens vermeldt ook Dylewska (1987) bloembezoek op gewoon duizendblad en ook op kruisbloemen en klokjes (*Campanula*). Ze geeft echter niet aan of hierbij ook stuifmeel werd verzameld.

TOEKOMSTPERSPECTIEVEN

De terugkeer van *A. nitidiuscula* is waarschijnlijk te danken aan de recente reeks warme zomers. De soort bereikt in onze omgeving de noordwestrand van haar areaal. Zo is ze in België uit de periode 1900-1991 alleen van voor 1950 bekend uit één 10x10 km-hok (Rasmont et al. 1993) en in het Duitse Nordrhein-Westfalen geldt ze als verdwenen (Kuhlmann 1999). In Groot-Brittannië is *A. nitidiuscula* vooral na 1970 waargenomen en is tegenwoordig in Zuid-Engeland vrij algemeen (Edwards & Telfer 2002). Met veel voorkomende ruderaal vegetaties uit met name het wormkruidverbond (Dauco-Melilotion) als voornaamste foerageergebied lijkt voldoende zomerwarmte wel de belangrijkste beperkende factor. Dit lijkt te worden bevestigd door de overigens schaarse informatie over nestplaatsen. Ofschoon Westrich (1990) niet meer aangeeft dan schaars begroeide bodems, vermeldt Dylewska (1987) specifiek lemige en zandige 'Steppenänge' als veelgebruikte nestplaats en in Engeland zijn zonbeschenen, kale kleibodems als nestplaats bekend (Edwards & Telfer 2002). Uit ons land zijn nog geen nestplaatsen bekend. Opvallend genoeg is de soort in een warme regio als Baden-Württemberg niet echt algemeen (Westrich 1990), zodat er mogelijk toch nog andere, onbekende factoren in het geding zijn. Desondanks valt te verwachten dat deze bij geen eendagsvlieg is. De reeks nieuwe waarnemingen en de voorspelde klimaatontwikkeling maken het aannemelijk dat de schermbloemzandbij nu en in de nabije toekomst een vaste vertegenwoordiger van onze fauna zal vormen.

DANKWOORD

Met dank aan Tim Faasen (www.wildphoto.nl) voor de foto, Theo Peeters voor aanvullende informatie en aan Natuurmonumenten voor het mogen inventariseren van de St. Pietersberg.

LITERATUUR

- Dylewska, M. 1987. Die Gattung *Andrena* Fabricius (Andrenidae, Apoidea) in Nord- und Mitteleuropa. – Acta Zoologica Cracoviensia, Krakow xxx (Pars II) 12: 359-708.
- Edwards, R. & M. Telfer (eds.) 2002. Provisional atlas of the aculeate Hymenoptera of Britain and Ireland. Part 4. Bees, Wasps and Ants Recording Society. – Biological Records Centre, Huntingdon.
- Kuhlmann, M. 1999. Rote Liste der gefährdeten Stechimmen (Wildbienen und Wespen, Hymenoptera Aculeata) Westfalens. – In: Rote Liste der gefährdeten Pflanzen und Tiere in Nordrhein-Westfalen, 3 Fassg. Landesanstalt für Ökologie, Bodenordnung und Forsten/Landesamt für Agrarordnung NRW 17: 563-574.
- Peeters, T.M.J., I.P. Raemakers & J. Smit 1999. Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen (Apidae). – Stichting EIS-Nederland, Leiden.
- Peeters, T.M.J. & M. Reemer 2003. Bedreigde en verdwenen bijen in Nederland (Apidae s.l.). Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. – Stichting EIS-Nederland, Leiden.
- Rasmont, P., J.Leclercq, A. Jacob-Remacle, A. Pauly & C. Gaspar 1993. The faunistic drift of Apoidea in Belgium. – In: Burneau, F., Bees for pollination. Commission of the European Communities, Brussels: 65-87.
- Westrich, P. 1990. Die Wildbienen Baden-Württembergs. – Ulmer, Stuttgart. [zweite verbesserte Auflage].

SUMMARY

New records of *Andrena nitidiuscula* in the Netherlands (Hymenoptera: Apidae)

In 2005 *Andrena nitidiuscula* was observed from late June till mid August in a garden and a few other sites near Maastricht (Limburg). These observations are the first since 1950 and refute the classification as extinct in the Netherlands in the red list of Dutch bees. The new establishment is probably a result of recent fine summers. In agreement with pollen analyses by Westrich, the species almost exclusively visited Apiaceae, especially *Daucus* and *Levisticum*. The few historic Dutch records of flower visits by females remarkably refer to Asteraceae. Given the new series of observations and the expected future climatic developments, *Andrena nitidiuscula* probably is and will remain an established member of the Dutch fauna.

I.P. Raemakers
Van Caldenborghstraat 26
6247 CG Gronsveld
serg.roepers@12move.nl